

SIYOSIY JARAYONLARNI REJALASHTIRISH

Babajanov Javohir Ruslanbek o'g'li

Annotatsiya: *Ushbu maqolada siyosiy munosabatlar sub'ektlarning hokimiyat doirasidagi siyosiy manfaatlarini boshqarish va muvofiqlashtirish borasidagi aloqalar. Siyosiy munosabatlarning amalga oshishi natijasida siyosiy jarayon yangilanishi, siyosiy g'oyalar, bilimlar, tajriba, qadriyatlar, axborot v.h., shuningdek siyosiy faoliyat shakllari va usullarining to'planishi va siyosiy jarayonlarni rejalashtirish haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *siyosat, ijtimoiy mezon, munosabat, jarayon, meyoriy hujjatlar.*

Siyosat turli shakllarda namoyon bo'ladi. Uning xilma-xil jihatlari va tarkibiy qismlari mavjud. Siyosiy nazariyada siyosatning shakli, mazmuni va munosabatlarini (Jarayon) ajratish qabul qilingan.

Siyosatning shaklini uning tashkiliy tuzilishi, institutlar, me'yorlar hosil qiladi va ular yordamida siyosatning barqarorligi va muvozanati ta'minlanadi. Siyosatning mazmunini uning maqsadlari, qadriyatlari, muammolari, siyosiy qarorlarni qabul qilish vositalari va mexanizmlari tashkil etadi. Siyosiy Jarayonlarda siyosat turli ijtimoiy guruhlar, tashkilotlar, individlar munosabati sifatida namoyon bo'ladi va siyosiy faoliyatning murakkab, kup sub'ektlilik va ixtilofli tabiati ochib beriladi.

Siyosiy jarayonlar tahlilida biz hokimiyatga intiluvchi yoki siyosiy karorlarga ta'sir utkazishni istayotgan sub'ektlar, elitalar, manfaat guruhlari, partiyalar, ommaviy axborot vositalari, shuningdek, ixtilofli manfaatlar, mafkuralar, maqsadlar, qadriyatlar ularni kelishtirish usullarini urganamiz.

Jamiyatning siyosiy tizimi tarkibiy qismlari uzaro doimiy aloqadorlikda bulgan yagona, yaxlit birlik. Kuning uchun ham tizimli taxlilda siyosiy tizim yoki uning elementlari doimo harakatda, aloqadorlikda, uzviylikda olib qaraladi. Ya'ni Jamiyat siyosiy tizimi Jarayon sifatida o'rganiladi.

"Jarayon" tushunchasi biror yo'nalishga ega harakat, holatlarning izchil almashinishi, biror natijaga erishishga qaratilgan faoliyatlar birligini anglatadi.

O'z navbatida "siyosiy jarayon" tushunchasini siyosiy holatlar va xodisalarning ichki bog'liqlikka ega zanjiri, siyosat sub'ektlarining hokimiyatga qaratilgan xarakatlari birligi, deb ta'riflash maqsadga muvofiq deb xisoblaymiz.

Bu holda siyosiy jarayonning uch xususiyatiga e'tibor qaratilyapti:

Birinchi, siyosiy jarayonni tashkil etuvchi xodisalar, vaziyatlar, sabablar - oqibatlarining o'zaro bog'liqligi, biri Ikkinchisini taqazo etishi;

Ikkinchi, siyosiy jarayon siyosatda ishtirok etuvchi barcha sub'ektlar faoliyati natijasi ekanligi;

Uchinchi, siyosiy jarayon siyosiy hokimiyat tizimiga karatilgan faoliyatdan iborat ekanligi.

Shunday qilib, siyosiy jarayol siyosiy tizim faoliyatining shakli. Ayni vaqtda, nazariy planda, "siyosiy jarayon" kategoriyasi siyosiy tizimlarni ularning o'sishi, o'zgarishida organuvchi asbtrakt-nazarly modeldir.

"Jarayon" tushunchasining mohiyatini har qanday xarakat emas, ichki o'zaro bog'liqlikka ega, o'zaro bir-biriga ta'sir etuvchi, bu ta'sir natijasida bir-birini o'zgartiruvchi va birgalikda yaxlit tizimni tashkil etuvchi integrativ xarakat tashkil etadi.

Siyosiy jarayon jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalaridagi o'zgarishlarni o'zida aks ettiradi va, o'z navbatida, bu sohalariga muhim ta'sir ko'rsatadi.

- siyosiy jarayon tarkibi. siyosiy munosabatlar.
- siyosiy jarayon sublektlar
- siyosiy xulq-atvor va siyosiy ishtirok.

Siyosiy munosabatlar qanday shakllarda amalga oshayotganligini hisobga olish zarur. Bu ham korlik, kompromiss, ihtilof, kurash bo'lishi mumkin.

Siyosiy munosabatlar boshqa ijtimoiy munosabatlardan farq qiladi. Bu farqning asosi davlat hokimiyati va u bilan bog'lik qadriyatlaridir.

Siyosiy munosabatlar ijtimoiy guruhlar va individlarning jamiyat siyosiy hayotidagi o'rnini belgilaydi: ular hokimlik sub'ekti yoki ob'ekti, hukmron yoki tobe, boshqaruvchi yoki boshqariluvchi bo'ladimi v.h. Siyosiy munosabatlarning tarixiy shakllari: xukmronlik, etakchilik, boshqaruv, nazorat.

Siyosiy munosabatlar asosida siyosiy manfaatlar yotadi. Illy bilan birga munosabatlar manfaat shaklida namoyon bo'ladi. Shu xususiyati siyosiy munosabatlarning siyosiy faollik yoki siyosiy begonalashuv asosi sifatida chiqishini belgilaydi. Negaki, aynan siyosiy munosabatlar odamlarning jamiyat boshqaruvi ishlarida ishtiroki va bu ishtirok samarasini belgilaydi.

Siyosiy munosabatlar turli darajadagi subektlar o'rtasida shakllanadi.

a)	sub'ekt turlariga ko'ra:
	sinflararo;
	sinf ichidagi;
	davlatlararo;
	partiyaviy v.h.
b)	tabiati va mazmuniga ko'ra:
	demokratik;
	avtoritar;
	konfrontatsion (ziddiyatli);
	konsensusli (kelishuvga asoslangan);
v)	amalga oshirish uslublariga ko'ra:
	kuchga, zo'rlikka suyangan;
	zo'rlikka suyanmagan;
r)	munosabat asosidagi qadriyatlarga kora:
	liberal;
	natsionalistik v.h. bo'lishi mumkin

Manfaatlar:

vaqt nuqtai nazaridan istiqbolga qaratilgan;
eng yaqin;
doimiy;
kundalik strategik;
taktik;
sub'ektiga ko'ra:
umuminsoniy;

guruh manfaati v.h. larga bo'linadi.

Siyosiy jarayon sub'ektlari siyosiy jarayon ishtirokchilaridir. Ularga shaxslar, ijtimoiy qatlamlar, etnoslar, diniy va demografik gypuhlap, ijtimoiy va siyosiy institutlar kiradi. Siyosiy jarayon sub'ektlarining ijtimoiy, xuquqiy, siyosiy maqomlari, maqsad va intilishlarining taxlili siyosiy jarayonlarga to'g'ri baho berishda juda muhim.

Sub'ektlarning siyosiy xulqi va siyosiy ishtiroki-siyosiy jarayon mazmuni va mohiyatini o'rganishning muhim jixatidir. Siyosiy xulq shaxs, ijtimoiy guruhlarning siyosiy hokimiyatni amalga oshirishida, o'z siyosiy manfaatlarini himoya qilishda ishtiroki shakli. O'z navbatida, siyosiy Ishtirok siyosat sub'ektlarining siyosiy munosabatlarga jalb qilinganligidir. Bu xaqda batafsil keyingi paragraflarda to'xtalib o'tamiz.

Siyosiy jarayonning asosiy bosqichlari

Yagona, yahlit siyosiy jarayonni shartli ravishda quyidagi bosqichlarga bo'lib o'rganish mavjud.

Bular:

- 1-bosqich-muayyan tizimning institutsionallashuvi va konstitutsionallashuvi;
- 2-bosqich-siyosiy tizimning amal qilishi;
- 3-bosqich-tizimning rivojlanishi;
- 4-bosqich - tizimning inqirozi.

Har qanday yangi siyosiy tizimning vujudga kelishi unga mos keluvchi yangi siyosiy institutlar va qoidalarning shakllanishi, ba'zi eski institutlarning zamonaviylashuvi va ulaming yangi tizimga uygun kirishib ketishi, ularni qonuniylashuvini o'z ichiga oladi.

Yangi siyosiy institutlarning, vujudga kelishi (institutsionallashuv) va ulamyng qonuniylashuvi (konstitutsionallashuv) tomonidir.

Siyosiy tizimning rivojlanishi siyosiy Institutlar evolyutsiyasi bilan bog'lik. Unga ikki xil (endogen va ekzogen) omillar ta'sir etadi. Institutsional tizim ichidagi endogen o'zgarishlar muayyan siyosiy guruhlar manfaatini va maqsadlarini u yoki bu institut samarali ifodalay olmasligi yoki ularga samarali xizmat ko'rsata, olmasligi natijasida vujudga keladi.

Ekzogen omillarga madaniyatning, shaxslarning siyosii tizimga ta'sirlari kiritiladi. Insoniyat yangi bilimlarga, ega bo'lib bor ishi bilan, yangi qadriyatlar shakllanishi bilan siyosiy institutlar ham o'zgaradi.

Siyosiy tizimning shakllanishi turli yo'llar bilan amalga oshadi (masalan, qurolli qo'zg'olon, saylovlarda g'alaba qozonish).

Siyosiy tizim amal qilishi bosqichi qaror topgan siyosiy munosabatlar va institutlar, sub'ektlar, qoidalar, qadriyatlar, ramzlar, siyosiy til hokimiyatni amalga oshirishning barcha boshqa vositalari va rollarini doimo karta yaratishni o'z ichiga oladi. Siyosiy tizim amal qilishi, deganda uning institutlari o'z vazifalarini o'zaro bog'liq xolda va o'zaro aloqadorlikda amalga oshirishi tushuniladi. Siyosiy tizim amal qilishini o'rganish siyosiy institutlarning boshqarish, tartibga solish vazifalarini qanday bajarayogganliklarini, ijtimoiy gypuhlap va alohida fuqarolar hayotiga maqsadli ta'sir etish qay darajada amalga oshayotganligini, Jamiyatda. vujudga keluvchi ixtiloflar va ziddiyatlar qay tarzda tartibga solinishi mumkinligini aniqlash imkonini beradi. Funkpional taxlil siyosiy tizim o'z - o'zini qanchalik boshqara olishining real imkoniyatlari va uning moslashish potentsialini aniqlab olish imkonini beradi.

Har qanday siyosiy tizim siyosat sub'ekti bo'la oluvchi barcha ijtimoiy guruhlar manfaatlarini ifodalashga harakat qiladi. Ammo uning darajasi turli Jamiyatlarda turlicha bo'ladi. Siyosiy tizim amal qilishi universallashtiruv, demokratlashuv bilan bog'lik jarayon. Negaki, demokratiyaning o'zi maksimal ko'p manfaatlarining tanlanishi, artikulyatsiyasi va qondirilishini anglatadi. Siyosiy tizimning amal qilishi ikki narsani o'z ichiga oladi: tizimning barqarorligini ta'minlash va zarur o'zgarishlarga yo'l qo'yish.

Siyosiy tizimlarni amal qilishi Jarayonida yagona ijtimoiy sifat doirasida siyosiy munosabatlar va Institutlar, siyosiy qoidalar va qadriyatlar, siyosiy munosabatlar sub'ekti qayta yaratiladi. Bu jarayonning hamma uchun yagona vosita va usullari mavjud emas. Masalan, demokratik jamiyatlarda bu vazifani saylovlar bajaradi. Yana bir vositaga mavjud qonunchilikni rivojlantirishni ko'rsatish mumkin. Uzviylik siyosiy tizim amal qilishining muhim belgisi, ammo uzviylik deganda aynan bir holatlarning davom ettirilishi nazarda tutilmasligi lozim. Odamlar o'z faoliyatlarini o'zgargan sharoitda va shunga muvofiq o'zgartirgan holda olib boradilar. Kuning uchun uzviylik va o'zgarishlar doimo yonma-yon boradi.

Siyosiy rivojlanish harakatini anglatadi. tizimning yangi sharoitlarga moslashishga tomon

Har bir Jamiyatning u yoki bu sohasida ro'y berayotgan o'zgarishlar barcha ijtimoiy munosabatlar birligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, jamiyat iqtisodidagi o'zgarishlar, birinchi navbatda, jamiyat ijtimoiy tuzilishini o'zgartiradi. Undagi ayrim qatlamlar etakchilik maqomini yo'qotib, boshqalarga o'z o'rnini beradi, yangi sinflar yoki guruhlar vujudga keladi. Bu gypuhlap, qatlamlar, sin flarning manfaati, hokimiyatga qo'yadigan talablari o'zgaradi. Ushbu jarayon natijasida yangi ijtimoiy siyosiy uyushmalar tuziladi, eski partiyalar va harakatlarning dasturlariga o'zgartirishlar kiritiladi. Natijada jamiyat rivojini belgilovchi siyosatning kun tartibi yangilanadi.

Birgina iqtisodiy sohadagi tarkibiy o'zgarishlar davlat oldiga shunday kutilmagan ijtimoiy siyosiy muammolarni qo'yishi mumkin. ki, natijadal davlat hokimiyati ham shunga muvofiq, shakllar, usullar, vositalarga o'tishi lozim bo'lib qoladi, xuquqiy

me'yorlar o'zgarishi, davr talabiga, moslashishi shart bo'ladi, odamlarning dunyoqarashi, odatlari, fikrlash uslublari sezilarli o'zgarishlarga uchraydi. Va nihoyat, ilmiy texnik taraqqiyot siyosiy texnologiyalarga ham ta'sir ko'rsatgani tufayli butun siyosiy mexanizm ishi ham o'zgaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boden J. Metod legkogo poznaniya istorii. - M.: Nauka, 2000, 412-bet
2. Vasilenko I.A. Geopolitika. - M. Logos, 2003, 204-bet.
3. Gadjiyev K.S. Vvedeniye v geopolitiku. Izd 2, dop. i pererab. M., 2001.
4. Gadjiyev K.S. Geopolitika.-M.: Mejdunarodniye otnosheniya, 1997, 384-bet.
5. Geopolitika: teoriya i praktika // Sb.statey pod red. Pozdnyakova E.A. -M., 1993,236-bet.
6. Dergechev V. Geopolitika. O'quv qo'llanma. – M., 2000.
7. Dugin A. Osnovi geopolitiki. Birinchi qism. - M.:Arktogeya, 1997,121-130-betlar.